

Anna Murawska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

POZIOM ZASPOKOJENIA POTRZEB KULTURALNYCH NA OBSZARACH WIEJSKICH

SATISFYING CULTURAL NEEDS IN RURAL AREAS

Słowa kluczowe: potrzeby kulturalne, wydatki, dobra i usługi kultury, obszary wiejskie, miasto, zróżnicowanie

Key words: cultural need, expenses, cultural goods and services, rural area, urban area, difference

Abstrakt. Zaprezentowano poziom zaspokojenia potrzeb kulturalnych na obszarach wiejskich. Dokonano analizy wybranych wskaźników charakteryzujących korzystanie z dóbr i usług kultury, poziomu wydatków na rekreację i kulturę oraz wybrane artykuły i usługi kulturalne. Dodatkowo przedmiotem badań była analiza subiektywnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb kulturalnych oraz korzystania z czasu wolnego. W artykule wykazano, że poziom zaspokajania potrzeb kulturalnych w miastach i na wsi jest zróżnicowany, a także wypada na niekorzyść obszarów wiejskich.

Wstęp

We współczesnym świecie, w sytuacji wzrostu możliwości konsumpcyjnych ludzi, tj. wzrostu zamożności oraz rozwoju środków zaspokojenia potrzeb, czas wolny stał się jednym z zasadniczych elementów konsumpcji [Bywalec, Rudnicki 2002]. Jedną z najważniejszych dziedzin zaspokajających potrzeby jednostek i pełniących kreatywną rolę w rozwoju nowych kierunków zagospodarowania wolnego czasu jest kultura oraz cała baza dóbr i usług z nią związanych.

Infrastruktura kulturalna dla jednostek i gospodarstw domowych stanowi podstawowy czynnik wyzwalający i zarazem wpływający na sposób spędzania czasu wolnego. Dlatego słabo rozwinięta infrastruktura kulturalna wsi stanowi nie tylko jedną z barier rozwoju obszarów wiejskich i decyduje o słabej ich atrakcyjności, ale również obniża poziom i jakość życia mieszkańców wsi.

Barieri kapitałowe oraz ograniczone możliwości finansowe lokalnych samorządów nie umożliwiają zaspokajania potrzeb kulturalnych mieszkańców wsi na odpowiednim poziomie. Dlatego poprawa jakości życia na wsi pod względem zaspokajania potrzeb kulturalnych stała się jednym z głównych priorytetów Unii Europejskiej realizowanym w latach 2007-2013 na obszarach wiejskich w Polsce.

Jednym z wielu czynników wpływających na poziom zaspokojenia potrzeb kulturalnych, poza wymienionymi uwarunkowaniami infrastrukturalnymi, jest sytuacja dochodowa ludności. Sytuacja materialna gospodarstw domowych jest podstawowym czynnikiem umożliwiającym lub ograniczającym zaspokojenie potrzeb, ponieważ określa granicę wydatków przeznaczanych na zaspokojenie poszczególnych potrzeb [Olejniczuk-Merta 2009]. Szczególnie widoczne jest to w przypadku obszarów wiejskich, gdzie w 2010 r. na towary i usługi konsumpcyjne na 1 osobę w gospodarstwie domowym przeciętnie miesięcznie wydawano 805,73 zł, podczas gdy w miastach 1107,11 zł. W gospodarstwie domowym rolników kwota ta wyniosła 757,25 zł. Bariery dochodowe ludności zamieszkałej na wsiach stanowią w konsekwencji wyznacznik podejmowanych decyzji odnośnie rozdysponowywania wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne, również kulturalne.

Material i metodyka badań

Celem artykułu było ukazanie różnic w poziomie zaspokajania potrzeb kulturalnych przez mieszkańców miast i wsi oraz tendencji zachodzących w ostatnich latach. Poziom zaspokojenia potrzeb kulturalnych został przedstawiony przez analizę wybranych wskaźników charakteryzujących korzystanie z dóbr i usług kultury, poziomu wydatków na rekreację i kulturę oraz wybrane artykuły i usługi kulturalne, a także deklarację możliwości finansowych zaspokajania potrzeb kulturalnych. Dodatkowo przedmiotem badań była analiza subiektywnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb kulturalnych oraz poziomu satysfakcji z korzystania z czasu wolnego. W artykule zaprezentowano zróżnicowanie pomiędzy mieszkańcami miast i wsi oraz dodatkowo

uwzględniono grupę społeczno-ekonomiczną rolników. Zakres czasowy badań obejmował lata 2006-2010. W przypadku niektórych wskaźników nie można było uwzględnić danych liczbowych ze wszystkich lat analiz, z uwagi na brak gromadzenia lub udostępnienia danych. Źródłem przedstawionych informacji były opracowania statystyczne GUS oraz raporty „Diagnozy społecznej 2009” [Czapiński, Panek 2009]. W artykule posłużono się metodami opisową i porównawczą, obliczono wskaźniki struktury, natężenia i dynamiki.

Wyniki badań

Od lat obserwuje się dysproporcje w dostępie do kultury między miastem a wsią, dotyczące zarówno gęstości sieci instytucji kultury, jak i uczestnictwa ludności w kulturze [Kultura w 2010 roku... 2011]. Udział mieszkańców wsi w korzystaniu z dóbr i usług kulturalnych nie był wysoki w całym okresie powojennym, a różnice w stosunku do mieszkańców miast utrzymywały się. W okresie przemian dysproporcje w dostępie i jednocześnie korzystaniu z dóbr kultury w miastach i na wsi utrwały się, a niekiedy jeszcze pogłębiły [Gutkowska 2003]. Zdecydowana większość instytucji kulturalnych zlokalizowana jest w dużych miastach. Na obszarach wiejskich działało w 2010 r. zaledwie 2,7% kin. W mieście łatwiejszy jest także dostęp do instytucji upowszechniających kulturę o charakterze muzealnym [Kultura w 2010 roku... 2011]. Na obszarach wiejskich brakuje również dobrze zorganizowanych i wyposażonych domów i ośrodków kultury, klubów, świetlic, bibliotek, parków i terenów zielonych oraz obiektów infrastruktury turystycznej i sportowej.

Jedną z podstawowych i tradycyjnych form uczestnictwa w kulturze jest czytelnictwo, książka zaś jest jednym z najważniejszych dóbr kultury, dostępnym w prawie każdym gospodarstwie domowym. Na podstawie przeprowadzonych analiz można zaobserwować, że w ostatnich latach, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich, nastąpił spadek liczby księgozbiorów oraz wypożyczeń (w woluminach), przy czym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców odnotowanych wypożyczeń książek przez mieszkańców miast w 2010 r. było o 70% więcej niż przez mieszkańców wsi (tab. 1).

Tabela 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące korzystanie z dóbr kultury w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w miastach i na obszarach wiejskich

Table 1. Selected indicators of cultural goods and services use per 1,000 residents in urban and rural areas

Wyszczególnienie/Selected indicator	Miasto/Urban area			Wieś/Rural area		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Miejsca w czytelniach/Reading room seats in libraries	2,32	2,35	2,34	3,77	3,71	3,75
Księgozbiór w woluminach/Book number in collections	3449	3435	3407	3700	3647	3615
Wypożyczenia w woluminach/Books borrowed*	3819	3822	3747	2307	2247	2192
Miejsca w kinach stałych/Seats in movie theaters	10,5	10,5	10,5	0,4	0,3	0,3
Widzowie w kinach/Moviegoers*	1488	1655	1600	36	36	30
Abonenci radiowi/Radio subscribers	227	219	216	139	130	128
Abonenci telewizyjni/Television subscribers	219	211	208	135	127	124

* w ciągu roku/during the year

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Na podstawie analizy danych uzyskanych z projektu badawczego „Diagnoza społeczna 2009” [Czapiński, Panek 2009] zaobserwowano istotne różnice pomiędzy miastem i wsią w zakresie posiadania takich dóbr kultury, jak książki. Na pytanie zadane przedstawicielom gospodarstw domowych: Ile jest w przybliżeniu w Państwa domu książek, co piąty mieszkaniec wsi odpowiedział, że nie ma takich zbiorów (19,28%), przy czym w taki sposób odpowiedziało 13,65% rolników oraz 9,67% mieszkańców miast. Jeżeli już mieszkańcy wsi zadeklarowali, że mają w swoim gospodarstwie domowym książki, to najczęściej nie było ich więcej niż 25 sztuk (tak odpowiedziało 29,47% mieszkańców wsi i 32,86% rolników, 18,62% mieszkańców miast). Ponad 500 egzemplarzy książek ma 2,06% mieszkańców wsi oraz zaledwie 1,11% rolników i 7,36% gospodarstw domowych w miastach. Jakkolwiek na korzystanie z bibliotek przez mieszkańców wsi może mieć wpływ utrudniony dostęp do tych placówek, to już nie można łączyć barier infrastrukturalnych z potrzebą posiadania książek. Powyższe analizy pozwalają sądzić, że posiadanie książki, jako podstawowego dobra służącego zagospodarowaniu czasu wolnego, nie jest dla mieszkańców wsi szczególnie ważne.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że w ostatnich latach wydatki gospodarstw domowych na rekreację i kulturę dynamicznie wzrastały, przy czym miesięczne wydatki wzrosły od 2006 r. na wsi o 62,33%, w gospodarstwach domowych rolników o 50,52%, a w miastach o 47,22%. W 2010 r. w miastach przeciętne miesięczne wydatki na rekreację i kulturę na jedną osobę w gospodarstwie domowym były dwukrotnie wyższe (98,92 zł) aniżeli na wsi (49,90 zł), a w gospodarstwach domowych rolników wynosiły zaledwie 38,79 zł (tab. 2).

Tabela 2. Przeciętne miesięczne wydatki na rekreację i kulturę na 1 osobę w gospodarstwach domowych rolników, w miastach i na obszarach wiejskich oraz ich udział w wydatkach ogółem na dobra i usługi konsumpcyjne

Table 2. The average monthly expenditure on recreation and cultural services per person in farm, urban, and rural households areas and their share in total expenditure on consumer goods and services

Rok/ Year	Wydatki na rekreację i kulturę/ <i>Expenditure on recreation and culture [zł/PLN]</i>				Udział wydatków na rekreację i kulturę w wydatkach ogółem/ <i>Recreation and culture expenditure share in consumer goods and services total expenditure</i>			
	ogółem/ total	miasto/ urban	wieś/rural	rolnicy/ farm	ogółem/ total	miasto/ urban	wieś/rural	rolnicy/ farm
2006	53,20	67,19	30,74	25,77	7,47	9,43	4,31	3,62
2007	61,54	77,39	36,08	29,18	7,93	9,98	4,65	3,76
2008	71,86	89,64	43,33	37,00	8,30	10,36	5,01	4,28
2009	78,68	93,49	48,83	39,81	8,61	10,23	5,34	4,36
2010	79,80	98,92	49,90	38,79	8,44	10,46	5,28	4,10
I _s *	150,00	147,22	162,33	150,52	-	-	-	-

*I_s – wskaźnik dynamiki w 2010 roku/*growth index in 2010 (2006=100)*

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Istotne różnice pomiędzy miastem i wsią występują w zakresie udziału wydatków na rekreację i kulturę w wydatkach ogółem na dobra i usługi konsumpcyjne. Podczas gdy w gospodarstwach domowych w miastach wydatki na rekreację i kulturę stanowiły w 2010 r. ponad 10% wartości wszystkich ponoszonych wydatków, to na wsiach 5,28%, a w gospodarstwach domowych rolników zaledwie 4,10%. Świadczy to o znacznych dysproporcjach w korzystaniu z dóbr i usług kultury pomiędzy miastem i wsią, co z kolei znajduje swoje odzwierciedlenie w poziomie zaspokajania potrzeb w tym zakresie (tab. 2).

Przeciętne roczne wydatki na kulturę przypadające na jedną osobę w gospodarstwach domowych w 2010 r. wyniosły 406,56 zł, przy czym w miastach wydatki te były na poziomie 501,48 zł, a na wsi 255,12 zł, czyli prawie dwukrotnie niższe. Mieszkańcy wsi największe koszty ponoszą na opłaty za telewizję kablową (w 2010 r. 77,52 zł, co stanowiło 30,39% wszystkich ponoszonych wydatków na kulturę). Znaczny udział wydatków stanowią opłaty za abonament radiowy i telewizyjny (27,60 zł, co stanowiło 10,82% wydatków), zakup telewizorów (odpowiednio: 28,08 zł, 11,01%) oraz zakup gazet i czasopism (24,96 zł, 9,78%).

Wyniki przeprowadzanych analiz wykazały istotne różnice w wydatkach ponoszonych na wybrane artykuły i usługi kulturalne pomiędzy mieszkańcami miast i wsi. Mieszkańcy miast ponaddwukrotnie więcej wydają na książki i inne wydawnictwa, opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kin oraz zakup nośników dźwięku i obrazu. Z kolei mieszkańcy wsi relatywnie wyższe roczne wydatki ponoszą jedynie na opłaty za abonament radiowy i telewizyjny (tab. 3).

Dla konsumentów o niskim poziomie dochodów szczególnie istotna jest realizacja przez politykę państwa zadań związanych ze sferą konsumpcji usług społecznych, w tym również kulturalnych. W ostatnich latach nastąpiły istotne zmiany w stanie infrastruktury służącej zagospodarowaniu czasu wolnego ludności. Spowodowane to było ograniczeniem nakładów państwa na kulturę, sztukę, turystykę i wypoczynek. W konsekwencji zmiany te spowodowały, że w gospodarstwach domowych nastąpił dynamiczny wzrost wydatków przeznaczanych przez gospodarstwa domowe na konsumpcję artykułów i usług kulturalnych, a zarazem pojawiły się trudności finansowe w zakresie zaspokajania potrzeb kulturalnych.

W świetle wyników analizy danych pochodzących z projektów „Diagnoza społeczna 2009” [Czapiński, Panek 2009] stwierdzono, że blisko 30% wiejskich gospodarstw domowych ze względu na brak pieniędzy zrezygnowało w ostatnim czasie z wyjścia do kina (28,07%) oraz teatru, opery, operetki, filharmonii lub na koncert (30,85%). Mieszkańcy wsi prawie tak samo często z powodu trudności finansowych zmuszeni byli zrezygnować z wyjścia do muzeum lub na wystawę (25,28%), zakupu książki (23,28%) oraz prasy (21,06%). Jakkolwiek trudności finansowe w zakresie zaspokajania potrzeb kulturalnych na obszarach wiejskich pojawiają się stosunkowo częściej niż w miastach, to wyniki przeprowadzonych analiz pokazały, że gospodarstwa domowe rolników relatywnie rzadziej deklarują trudności finansowe w tym zakresie (tab. 4).

W subiektywnej ocenie wiejskich gospodarstw domowych dotyczącej zmian zaspokojenia potrzeb kulturalnych w porównaniu do sytuacji sprzed dwóch lat, przeważały opinie wskazujące na brak szczególnych zmian w tym zakresie (wieś – 80,40%, rolnicy – 81,76%, miasto – 73,12%). Podczas badań prowadzonych w 2009 r. okazało się, że niespełna 3,53% gospodarstw domowych na obszarach wiejskich oraz 4,16% gospodarstw domowych rolników zadeklarowało, że w porównaniu do sytuacji sprzed dwóch lat nastąpiła poprawa zaspokajania potrzeb związanych z kulturą, przy czym warto odnotować, że w miastach takich

Tabela 3. Przeciętne roczne wydatki na wybrane artykuły i usługi kulturalne na 1 osobę w gospodarstwach domowych w miastach i na obszarach wiejskich oraz ich udział w wydatkach na rekreację i kulturę ogółem
Table 3. The average annual expenditure on selected products and cultural services per person in urban and rural households and their share in total expenditure on recreation and culture

Wyszczególnienie/Specification	Miasto/Urban			Wieś/Rural			Udział/Share*	
	2006	2008	2010	2006	2008	2010	miasto/ urban	wieś/ rural
Ogółem [zł], w tym:/ Total [PLN], including:	378,24	471,84	501,48	181,56	242,40	255,12		
– gazety i czasopisma/newspapers and magazines	53,04	51,24	48,12	25,32	26,76	24,96	9,60	9,78
– książki i inne wydawnictwa/books and other publications**	21,00	24,48	28,44	5,52	7,08	7,08	5,67	2,78
– opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kin/theater, concert and movie tickets	15,72	19,44	27,72	3,96	5,28	7,44	5,53	2,92
– zakup sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku/purchase of reception, recording and playback equipment	10,56	13,92	10,08	9,60	11,04	6,24	2,01	2,45
– zakup telewizorów/TV set purchase	27,48	63,24	51,12	14,64	30,48	28,08	10,19	11,01
– zakup sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania obrazu/purchase of the reception, recording and playback equipment	11,76	11,40	8,88	10,08	7,08	4,56	1,77	1,79
– zakup nośników dźwięku i obrazu/ purchase of audio and video media	13,68	14,28	15,96	3,84	4,20	3,72	3,18	1,46
– opłaty za abonament radiowy i telewizyjny/radio and television subscription fees	49,68	45,84	38,88	36,12	32,52	27,60	7,75	10,82
– opłaty za telewizję kablową/cable TV subscription fee	89,40	121,44	152,52	19,20	47,40	77,52	30,41	30,39

* udział wydatków na wybrane artykuły i usługi kulturalne w wydatkach na kulturę i wypoczynek razem w 2010 r./
share of expenditure on selected cultural goods and services in total culture and recreation expenditure in 2010

** bez podręczników szkolnych oraz innych książek i czasopism do nauki/excluding textbooks and other teaching
publication

Zródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 4. Udział gospodarstw domowych, w których ich członkowie byli zmuszeni ze względów finansowych zrezygnować z wybranych artykułów i usług kulturalnych w 2009 roku

Table 4. The share of households where individuals canceled the purchase of selected products or cultural services for financial reasons in 2009

Wyszczególnienie/Specification	Udział gospodarstw/ Share of households [%]			
	ogółem/ total	miasto/ urban	wieś/ rural	rolnicy/ farm
Kino/Cinema	27,14	26,94	28,07	22,04
Teatr, opera, operetka, filharmonia, concert/ Theater, opera, operetta, concert hall, concert	29,7	29,26	30,85	28,63
Muzeum lub wystawa/Museum or exhibition	22,74	22,2	25,28	22,74
Zakup książki/Purchase of books	23,11	23,28	23,07	20,24
Zakup prasy (gazet, tygodników, miesięczników)/ Purchase of the press (newspapers, magazines)	20,3	20,08	21,06	17,03

Zródło: opracowanie własne na podstawie Czapiński, Panek 2009

Source: own study based on Czapiński, Panek 2009

Tabela 5. Ocena zaspokojenia potrzeb związanych z kulturą w 2009 r. (odsetek gospodarstw domowych uważających, że zaspokojenie ich potrzeb związanych z kulturą w porównaniu do sytuacji w 2007 r.)
Table 5. The cultural need satisfaction assessment in 2009 (percent of households whose satisfaction in meeting their cultural needs in comparison to 2007)

Wyszczególnienie/Specification	Ogółem/Total	Miasto/Urban	Wieś/Rural	Rolnicy/Farm
	Udział odpowiedzi/Share of answer [%]			
Pogorszyło się/Worsened	18,84	20,33	16,07	14,08
Poprawiło się/Improved	5,34	6,55	3,53	4,16
Nie zmieniło się/Not changed	75,82	73,12	80,4	81,76

Źródło: jak w tab. 4
 Source: see tab. 4

Tabela 6. Ocena zadowolenia ze sposobu spędzania wolnego czasu w 2009 roku (W jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony (-a) ze sposobu spędzania wolnego czasu?)
Table 6. An assessment of satisfaction of spending leisure time in 2009 (To what extent are you satisfied with the way of spending leisure time?)

Wyszczególnienie/Specification	Ogółem/Total	Miasto/Urban	Wieś/Rural	Rolnicy/Farm
	udział odpowiedzi/share of answer [%]			
Bardzo zadowolony/Very satisfied	6,09	6,87	5,07	2,73
Zadowolony/satisfied/Satisfied	35,19	36,37	33,62	30,9
Dosyć zadowolony/Quite satisfied	35,8	35,07	36,6	34,28
Dosyć niezadowolony/Quite dissatisfied	12,63	11,96	13,42	17,23
Niezadowolony/Dissatisfied	7,81	7,48	8,41	11,39
Bardzo niezadowolony/Very dissatisfied	2,47	2,24	2,88	3,46

Źródło: jak w tab. 4
 Source: see tab. 4

odpowiedzi było dwukrotnie więcej (6,55%). Zauważono również, że relatywnie rzadziej w wiejskich gospodarstwach domowych (16,07%) oraz gospodarstwach domowych rolników (14,08%), aniżeli w miastach (20,33%) odpowiadało, że nastąpiło pogorszenie się zaspokojenia potrzeb kulturalnych (tab. 5).

Jednym z wyznaczników określających poziom zaspokojenia potrzeb kulturalnych jest subiektywna ocena zadowolenia ze sposobu spędzania wolnego czasu. Z badań „Diagnozy społecznej 2009” wynika, że 5,07% mieszkańców wsi jest bardzo zadowolonych ze sposobu spędzania wolnego czasu, przy czym takich odpowiedzi udzieliło niespełna 2,73% rolników oraz 6,87% mieszkańców miast. Zadowolonych lub dosyć zadowolonych było 65,18% ogółu badanych rolników, 70,22% mieszkańców wsi oraz 71,44% mieszkańców miast. Niezadowolonych lub dosyć niezadowolonych ze sposobu spędzania wolnego czasu w 2009 r. było 28,62% rolników, 21,83% mieszkańców wsi oraz 19,44% mieszkańców miast. Podobnie bardzo niezadowolonych było 3,46% rolników, 2,88% mieszkańców wsi oraz 2,24% mieszkańców miast (tab. 6).

Podsumowanie i wnioski

W świetle przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że na obszarach wiejskich dostęp do wielu urządzeń i usług kulturalnych jest ograniczony. Pomiedzy miastem i wsią zauważa się znaczne nierówności w wyposażeniu i równocześnie korzystaniu z takich placówek i miejsc kulturalnych jak biblioteki, kina, muzea, opery i wystawy, wypadające na niekorzyść obszarów wiejskich. Równocześnie występują istotne dysproporcje pomiędzy miastem i wsią w zakresie wydatków przeznaczanych na artykuły i usługi kulturalne. Co prawda zarówno w gospodarstwach domowych miejskich, jak i wiejskich wydatki na kulturę wzrosły, jednak ich udział w wydatkach ponoszonych ogółem na wszystkie dobra i usługi konsumpcyjne, w gospodarstwach domowych na wsiach jest ponaddwukrotnie niższy niż w miastach. Mieszkańcy wsi nie tylko mają utrudniony dostęp do kultury z racji braków infrastrukturalnych, ale również częściej niż przeciętnie zmuszani są do rezygnacji z korzystania z dóbr i usług kulturalnych z powodu ograniczeń finansowych. Ograniczenia infrastrukturalne oraz dochodowe mieszkańców wsi wpływają na ich subiektywną ocenę zaspokojenia potrzeb związanych z kulturą oraz zadowolenie ze sposobu spędzania wolnego czasu. Mieszkańcy wiejskich gospodarstw domowych nie tylko relatywnie częściej niż mieszkańcy miast deklarują brak w ostatnich latach jakichkolwiek zmian w zaspokojeniu potrzeb kulturalnych, ale również częściej nie są zadowoleni ze sposobu spędzania czasu wolnego.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych w 2010 r. 2011: Informacje i opracowania statystyczne. GUS, Warszawa (oraz lata poprzednie).
- Bywalec Cz., Rudnicki L.** 2002: Konsumpcja. PWE, Warszawa, 110.
- Czapiński J., Panek T. (red.)**. 2009: Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków. Załącznik 1, RMS, WSFiZ, Warszawa.
- Gutkowska K.** 2003: Diagnoza funkcjonowania wiejskich gospodarstw domowych na przełomie wieków. Wyd. SGGW, Warszawa, 234.
- Kultura w 2010 r. 2011: GUS, Warszawa, 96-98.
- Mały Rocznik Statystyczny. 2011, GUS, Warszawa (oraz lata poprzednie).
- Obszary wiejskie w Polsce. 2011: GUS, Warszawa, Olsztyn.
- Olejniczuk-Merta A. (red.)**. 2009: Konsumpcja w gospodarstwach domowych jako czynnik społeczno-gospodarczego rozwoju regionów. IBRKiK, Warszawa, 82.
- Rocznik Statystyczny Województw 2011, GUS, Warszawa (oraz lata poprzednie).
- Wydatki na kulturę w 2010 r. 2011: GUS, US w Krakowie, Ośrodek Statystyki Kultury, Kraków.

Summary

The article presents the level of meeting cultural needs in rural areas. The discussion includes the analysis of the selected indicators reflecting the use of cultural products and services, expenditure on recreation and cultural products and services. In addition, the discussion reported on the subjective assessment of meeting cultural needs and the leisure time use. The discussion notes that the level of meeting cultural needs differs between urban and rural areas to the disadvantage of rural areas.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna Murawska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Ekonomii
ul. Fordońska 430
85-790 Bydgoszcz
tel. (52) 340 88 70
e-mail: anna.murawska@utp.edu.pl